

การปกครองคณะสงฆ์โดยย่อ

และ

ประวัติคณะธรรมยุตติกายโดยย่อ

และ

พระพุทธคุณบทว่า ภควา

และ

พระพุทธศาสนธรรมบางประการ

พิมพ์อุทิศส่วนกุศลถวาย

แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระอมรไมตรี

การปกครองคณะสงฆ์โดยย่อ

และ

ประวัติคณะธรรมยุตติกายโดยย่อ

และ

พระพุทธคุณบทว่า ภควา

และ

พระพุทธศาสนธรรมบางประการ

พิมพ์อุทิศถว้นกุศลถวาย

แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘๘๑ มหษณ
๑๘๘๓ มหษณ

อัครราชบัณฑิตยสถาน

กรม

อัครราชบัณฑิตยสถาน

กรม

อัครราชบัณฑิตยสถาน

กรม

อัครราชบัณฑิตยสถาน

อัครราชบัณฑิตยสถาน

อัครราชบัณฑิตยสถาน

หอสมุดแห่งชาติ

สาขาจังหวัดนครราชสีมา

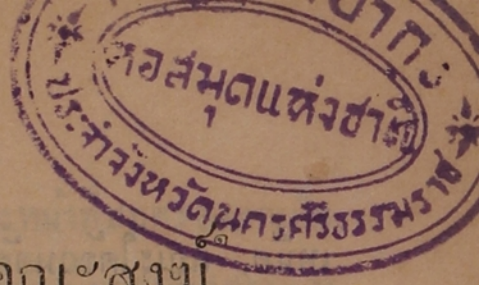
เลขหมู่ ๒๐๐

เลขทะเบียน ๓๓๑๑

๒๑๔.๓๑๘๖

๗๔๖ ก

R00539

การปกครองคณะสงฆ์

พระอมรโมลี วัดบวรนิเวศวิหาร เรียง

การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศสยามเป็นมา
อย่างไรในกาลก่อน, ท่านผู้ใคร่รู้พึงสืบสาวค้นหา
หลักฐาน อ่านประกาศในรัชชกาลที่ ๑ แดะที่ ๔ แดะ
ตามพระมหาเถระศุภกิจ ฯ ในหนังสือนี้ แต่คงโดย
ย่อแะเพียงในรัชชกาลที่ ๕ ที่พอยังมีผู้รู้กันอยู่ แะ
สืบถามกันได้ แต่คงยังมีท่านรุ่นหลังที่ยังไม่รู้อีก
มาก ฯ

ในรัชชกาลที่ ๕ การปกครองคณะสงฆ์ในประเทศ
สยามแบ่งเป็น ๔ คณะ คือ คณะเหนือ ๑ คณะใต้ ๑
คณะกลาง ๑ คณะธรรมยุตติกา ๑ ฯ

คณะเหนือรวมวัดที่อยู่ในหัวเมืองมณฑลฝ่าย

๑. ที่ยังมีผู้รู้กันอยู่ แต่ผู้ไม่รู้ก็คงมีมาก

เหนือ, คณะไต่รวมวัดที่อยู่ใหม่ณฑลฝ่ายใต้, คณะ
 กตางรวมวัดที่อยู่ใหม่ณฑลกรุงเทพระ ๗ ที่ไม่ได้แยก
 ไปขึ้นคณะอื่น, คณะธรรมยุตติการรวมวัดธรรมยุต
 ทั้งหมด. ส่วนคณะรามัญอีกคณะ ๑ มีเจ้าคณะเป็น
 พระรามัญ อย่างสูงเป็นเพียงตำแหน่งธรรมปกครอง
 แต่เป็นคณะน้อย และปกครองกันไม่ค่อยทั่วถึง,
 คณะเหล่านี้มีสมเด็จพระราชาคณะเป็นเจ้าคณะใหญ่
 เจ้าคณะรองปกครอง มีพระราชาคณะชั้นต่าง ๆ และ
 พระครูเป็นผู้ช่วยโดยลำดับ, ส่วนคณะธรรมยุตติกา
 ก็มีเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะรองปกครอง และมีพระ
 ราชาคณะชั้นต่าง ๆ และพระครูเป็นผู้ช่วยเช่นเดียว
 กัน ๆ

การปกครองคณะดังที่แต่ก่อน คณะเหนือ คณะ
 ใต้ คณะกตาง (ที่รวมเรียกว่ามหาณิกาย) แม้มี
 เจ้าคณะใหญ่เจ้าคณะรองปกครองโดยนิคิณัยก็ดี, แต่
 โดยพฤตินัย อำนาจและหน้าที่ในการปกครองหาได้

อยู่แก่เจ้าคณะไม่, อำนาจแต่หน้าทปกรองตกเป็น
หน้าทกรมธรรมการซึ่งในครั้งนั้นเป็นกรมอัสดระ มี
พระราชวงศ์ซึ่งเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้บัญชาการ, ท่านผู้เป็นประมุข
ในกรมธรรมการนั้น ย่อมทรงอำนาจแต่มีหน้าที่ใน
การปกครองคณะสงฆ์, เมื่อมีกิจการพิเศษเกิดขึ้น
ก็กราบบังคมทูลเรียนพระราชปฏิบัติ แล้วรับพระ
บรมราชโองการจัดการไป แต่ถ้าเป็นกิจการตาม
ปกติ ก็ตั้งจัดไปเองตามดำฟัง. การตั้งอุปชฌาย์
ก็ดี การวินิจฉัยคดีในกรณีในคณะสงฆ์ก็ดี เป็น
หน้าที่ของกรมธรรมการ ดังปรากฏว่า มีตำแหน่ง
ข้าราชการผู้ทำหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยกรณี เช่น
ขุนวรพรตพิจิตร ขุนวินิจฉัยชาญคดี เป็นต้น ฯ

รวมความว่า การปกครองคณะสงฆ์ในครั้งนั้น
อยู่ในปกครองของคฤหัสถ์ คณะสงฆ์หาได้ปกครอง
กันเองอย่างในบัดนี้ไม่ ฯ สมเด็จพระวันรัต (ติสฺสเทว)

แพ) เจ้าอาวาสวัดสุทัศน์ในบดินฯ เคยเด้าว่า เมื่อครั้ง
 ท่านเป็นเปรียญในเวदानั้น ส้มเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา
 บำราบปรบัษั ทรวงกำกับกรมธรรมการ ในเวดา
 กตางคิน ก่อนเด้าตั้งขึ้นเฝ้าด้วยราชการ มีการเด้าตั้ง
 ออกพระ คือให้พระเฝ้า เด้าตั้งประทับอยู่บนพระที่,
 พระที่ไปเฝ้าอยู่ตามข้างพระที่, ส้มเด็จพระวันรัต
 (ติสุตเทวแพ) เคยเด้ารับคำสั่งหรือคำแนะนำให้ไปเฝ้า
 เพื่อให้ทรงรู้จักเด้าบ้าง, แต่ท่านก็หาได้ไปเฝ้าไม่ ฯ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ ร.ศ. ๑๑๘ พระบาทสมเด็จพระ
 พระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ ฯ พระจุลจอมเกล้า
 เ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้เริ่มจัดการศึกษา
 หนังสือไทยในหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ ได้ทรงอาราธนา
 ส้มเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรร
 ร์ ให้ทรงเป็นประธาน ทรงเด้าออกพระที่ทรงเห็น
 ส้มควรรให้เป็นผู้อำนวยการศึกษา และโปรดให้สมเด็จพระ
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่ง

ในเวลานั้นทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรง
 เป็นผู้ช่วยในฝ่ายคดีดี ๆ ผู้อำนวยการศึกษาสำหรับ
 มณฑลนั้น ๆ ในขณะนั้น เป็นพระฝ่ายธรรมยุตเกือบ
 ทั้งหมด เพราะเคยจัดการศึกษาหนังสือไทยแห่ง
 มหามกุฏราชวิทยาลัยมาแฉ้วโดยมาก ๆ ผู้อำนวยการ
 การศึกษาในมณฑลนั้น ๆ จะออกไปจัดการศึกษาก็
 ต้องอาศัยวัดเป็นที่ตั้งโรงเรียน จึงต้องมีदारตราของ
 เจ้าคณะใหญ่ออกไปถึงเจ้าคณะจังหวัด, แต่दारตรา
 นั้นกรมธรรมการหรือสังฆการีทำเสร็จ เป็นแต่ตั้งไป
 ให้เจ้าคณะใหญ่ลงนามประทับตราเท่านั้น, เจ้าคณะ
 ใหญ่ไม่ใคร่ได้เห็นเงี้ยวของอะไรด้วย ๆ เมื่อผู้อำนวยการ
 การศึกษาได้ออกไปตรวจจัดการศึกษา เห็นการ
 ปกครองคณะสงฆ์เป็นไปไม่เรียบร้อย ก็ไม่มีอำนาจ
 ที่จะจัดการแก้ไข เพราะมีหน้าที่เพียงจัดการศึกษา
 เท่านั้น ๆ ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดให้จัดการ
 ปกครองฝ่ายคณะสงฆ์ด้วย จึงได้เปลี่ยนผู้อำนวยการ

ศึกษาเป็นเจ้าคณะมณฑล มีหน้าที่จัดการทางคณะ
 ตั้งฆราวาส ทางศึกษาด้วย ฯ เจ้าคณะมณฑลแม่แบบ
 พระธรรมยุต ก็มีอำนาจและหน้าที่ในการปกครอง
 คณะพระภิกษุสงฆ์มหานิกายเท่านั้น หาได้มีอำนาจและ
 หน้าที่ในการปกครองคณะตั้งฆราวาสธรรมยุตติกาด้วย
 ไม่, ต่อเมื่อเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุตทรงเห็นเจ้า
 คณะรูปใดสมควร จึงทรงมอบให้เจ้าคณะรูปนั้นช่วย
 ปกครองคณะธรรมยุตติกาในเมืองมณฑลนั้น ๆ ด้วย
 และเป็นลำดับมาถึงบัดนี้, เพราะในเวลานั้นพระฝ่าย
 มหานิกายที่เหมาะสมแก่การหาไม่ได้พอ จึงต้องขอให้
 พระฝ่ายธรรมยุตเข้าช่วยจัดการให้ ฯ เมื่อเจ้าคณะ
 มณฑลออกไปตรวจและจัดการ เห็นท่านพระรูปใด
 ในคณะมหานิกายสมควรเป็นพระอุปัชฌาย์ ก็ต้อง
 มีหนังสือขอตราตั้งพระอุปัชฌาย์จากอธิบดีกรมตั้งฆ-
 ราวาส, แต่คณะตั้งฆราวาสเคยปกครองกันเอง
 ตลอดถึงวินัยอุปัชฌาย์และตั้งพระอุปัชฌาย์แต่เดิม

ให้รู้จักปกครองหมู่คณะตั้งขึ้น ๆ
 ต่อมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าพระองคหน ได้ทรง
 ทำนุบำรุงพระศาสนาด้วยพระอุทิศวิริยภาพอัน
 แรงกล้า ทรงตั้งแบบแผนขนบธรรมเนียมในการ
 ปกครองให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ทรงจัดการศึกษา
 พระวินัย ทั้งนิกกรรมและบาดีให้เจริญแพร่หลายใน
 หมู่ภิกษุสามเณร เป็นเหตุให้การศาสนาเจริญเติบโต
 เหนือมาจนถึงกาลบัดนี้ ๆ

พระมหาธรรมราชาเจ้าพระองคหน ได้ทรง
 ทำนุบำรุงพระศาสนาด้วยพระอุทิศวิริยภาพอัน
 แรงกล้า ทรงตั้งแบบแผนขนบธรรมเนียมในการ
 ปกครองให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ทรงจัดการศึกษา
 พระวินัย ทั้งนิกกรรมและบาดีให้เจริญแพร่หลายใน
 หมู่ภิกษุสามเณร เป็นเหตุให้การศาสนาเจริญเติบโต
 เหนือมาจนถึงกาลบัดนี้ ๆ

ประวัติคณะกรรมยุติติกา โดยย่อ
พระมหาสอน ป. ๕ วัดบวรนิเวศวิหาร เรียง

กรรมยุติติกา แปลว่า หมู่พระผู้ประกอบด้วย
ธรรม, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
ตั้งขึ้นเป็นหลักฐาน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖, มีประวัติโดย
ตั้งเขปซึ่งปรากฏในหนังสือต่าง ๆ คือตำนานวัดบวร-
นิเวศวิหาร ตำนานวัดมหาธาตุ หนังสืออริยญาณ และ
หนังสือไทยเชชมเป็นต้น ซึ่งว่าด้วยเรื่องประดิษฐาน
คณะกรรมยุติติกาพอรวบรวมได้ ดังต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นต้น
วงศ์ของคณะตั้งกรรมยุติติกานี้ เป็นพระบรมราช
โอรสแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ประสูติเมื่อ
วันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ วันที่ ๑๘ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๓๔๗, เมื่อพระชนมายุได้ ๑๓ พรรษา ได้ทรง

ผนวชเป็นสามเณร ๑ พรรษา แล้วตามผนวช.

พ.ศ. ๒๓๖๗ ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพระ
อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สืบเด็จพระสังฆ
ราช (ค่อน) วัดมหาธาตุ เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อ
ทรงผนวชแล้ว ได้เสด็จไปประทับ ณ วัดมหาธาตุ ทรง
บำเพ็ญอุปัชฌาย์วัดคัมภีร์ตามวินัยนิยมนคร ๓ วันแล้ว
เสด็จไปประทับอยู่จำพรรษาที่วัดสมอราย (ราชา
ธิวาส), ทรงผนวชได้ราว ๑ ปีเศษ สืบเด็จพระบรม
ชนกนาถ ก็ด้สวรรคต.

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ นั้น มีพระราช
อัชฌาศัยตรงๆ และโปรดทำจริงในสิ่งที่มิเห็นเหตุผล และ
ทรงใคร่ในการศึกษา ได้ทรงศึกษาดมถวิปัสสนา
ตลอดพรรษา ทรงแท้หนักในพระญาณว่า ตัทธิ
ธมถวิปัสสนาที่สอนกันอยู่นั้นเหลวไหล มากมุดวุ่น
วายไปด้วยสัมโมหะ จะพุดถึงใดก็อ้างคติอาจินณ
กัมปิกา ว่าเคยทำมาอย่างนี้ ไม่รู้ผิดและชอบ จึงท้อ

พระหฤทัยที่จะทรงประพฤติต่อไป แต่ใคร่จะทรง
 ศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อทรงทราบหลักฐานแห่ง
 การปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงเสด็จมาประทับ ณ วัดมหา
 ราชกุ ทรงศึกษาภาษาบาลีพระไตรปิฎก ทรงทราบ
 มคธภาษาเขี้ยวชาญ จนเข้าแปลได้เป็นเปรียญ, พระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็น
 พระราชาคณะแล้ว โปรดให้เป็นกรรมการสอบได้
 พระปริยัติธรรมด้วย.

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงทราบ
 ภาษามคธเขี้ยวชาญดีแล้ว จึงทรงสอบสวนพระไตร
 ปิฎก คณช้อธรรมวินัยในพระพุทธานุญาต เพื่อทรง
 ทราบให้ถ่องแท้ ก็ปรากฏแก่พระปรีชาญาณว่า วินัย
 ดัทธิที่พระองค์ปฏิบัติกันอยู่ ก่ดากเกิดขึ้นจากพระ
 พุทธบัญญัติ ปฏิบัติกันเหลวไหลตามใจ ได้ทรง
 เห็นอาจารย์บิณฑของคณะสงฆ์ในเวลานั้น ไม่นำมาซึ่ง
 ความดีมีได้ มีความดั่งเวรตัดตพระหฤทัย. มีคำ

เต่าดิบ ๆ กันมาว่า พระองค์ได้ทรงถามพระเถระผู้ใหญ่
 ในยุคนั้นว่า ทำไมพระดั่งซึ่งในทุกวันนั้นจึงไม่ประพฤติ
 ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย, พระเถระผู้ใหญ่
 ทูลตอบว่า พระดั่งซึ่งทุกวันนั้นเป็นพาดปลุกขนยากที่จะ
 ทำตามได้, พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ก็ยัง
 ทรงตั้งเวรเสด็จพระหฤทัยมากขึ้น ทรงเห็นว่า วงศ์
 บรรพชาอุปถัมภ์มีรากเง่าอันเน่าๆ จนทรงตั้งดัดว่า
 ดมถนวงค์ซึ่งดัดเผื่องมาแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า จะ
 ด่าบค้นยี่เดียวแล้ว แต่ทรงปรารภว่า เมื่อทรงผนวช
 อยู่ ถ้าไม่ประพฤติตามธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามพระ
 พุทธบัญญัติ ตามผนวชเดียจะดีกว่า เพราะไม่เป็น
 การดวงโลก ฯ

วันหนึ่ง ได้ตั้งเข้าไปทรงพักกลางวันในพระ
 อุโบสถวัดมหาธาตุ ทรงบูชาแล้ว ทรงตั้งสัตยา
 ธิษฐานว่า ข้าพเจ้านุทิศต่อพระผู้มีพระภาค ออก
 ผนวชด้วยความเชื่อความเต็มใจได้ มีแต่เพียงค้ออามิต

ดั่งใดดั่งหนึ่ง มีตลภยศแตกความด้รวรเดรัญเป็นค่น,
 ถ้าวงค์บรรพชาอุปถัมบถ ที่เื่องมาแต่พระด้คค
 ทศพด ยังมีเห็ด้อยู่ณประเทศโคตคโค, ขอให้ได้
 ประด้พหรือขอให้ได้ยินช่าวภายใน ๓ วัน ๗ วัน, ถ่า
 ไม่เป็นค่นนั้น ช่าวเจ้าจะเข้าใจว่า ค่ำถ่นวงค์น่นถ่น
 แถว ก็จจะถักเป็นฆรวาถ ไปรักษาคัด ๕ คัด ๘ ตาม
 ควร, ครนทรวงอชชฐานแถว ค่ำมาอีก ๒-๓ วัน, มี
 พระรามัญรูปหนึ่งช้อ พุทธวโถ (ชวย) เป็นที่พระ
 ด้เมษจารย์ บวชมาแต่เมืองมอญ อยู่วัดบวรมงคล
 มาแถดงค่ำถ่นวงค์ให้ทรวงเกิดคความเดื่อมไถ้, ใคร
 จะทรวงปฏิบัติตาม จิ่งทรวงทำทัฬหกรรมอุปถัมบถ
 ใหม่ แถวเด็คัจกถับไปประทับณวัดราชาธิวถ ทรวง
 ปฏิบัติธรรมวินัย ตามที่ทรวงด้บถ่นเห็นวถูกถ้อง
 ตามพระพุทธรูปญค้อย่างเคร่งครัด มีด้หธรรมิก
 เดื่อมไถ้ด้ทชขอทำทัฬหกรรมอุปถัมบถตามเด็คัจก
 จิ่งเกิดพระด้งชธรรมยุคคิกวงค์ช, ครงนนั้นมีพระ

ภิกษุประมาณ ๓๐ รูปเศษ ในวัดราชาธิวาส จึงมี
พระดั่งษ์เป็น ๒ คณะ คือคณะมหานิกาย และคณะ
ธรรมยุต แต่แยกกันทำอุโบสถตั้งฆกรรม ฯ

ครั้นต่อมา ทรงพระปรารภถึงดีมาที่มีอยู่ว่า จัก
ใช้ได้หรือไม่ จึงโปรดให้ชุกคีตานิมิตรในวัดด้อม
ราย (ราชาธิวาส) ขึ้นทอดพระเนตร เห็นเด็กไม่ได้
ขนาด ก็ทรงสดุดพระหฤทัยด้วยดีมาจิบัติ จึงทรง
สืบหาพระดั่งษ์ผู้บริสุทธ์ ที่ได้อุปถัมภ์ภคกัตยาน์
ดีมาได้ ๑๘ รูป มาเป็นคณะกรรมการดั่งษ์ ให้ทำอุป-
ถัมภ์ภคกรรมซ้ำอีก ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา ทั้ง
ทำนองมคธและรามัญในอุทกุกเขปดีมาหน้าวัดด้อม
ราย (ราชาธิวาส) ในปี พ.ศ. ๒๓๗๖.

วันพุธที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๗๘ พระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดให้จัดขบวนแห่
อัญเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ พร้อม
ด้วยพระดั่งษ์ ๕๐ รูป มาประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร,

ในระหว่างนี้ ได้ทรงดมมคตต์มาขึ้นใหม่ ๒ พระอาราม
คือ วัดบวรนิเวศวิหาร ๑ วัดนอก (วัดบรมนิวาส) ๑.

ตามพระวินิจฉัย การอุปถัมภ์ยอมชนด้วยกรรม
วาจาตวจตุกแบบ ว่าถูกอักษระ ถูกฐานภรณ์ ถ้า
พลาดไป อุปถัมภ์ยอมไม่ขึ้น คณะสงฆ์ธรรมยุต
ในชั้นนี้ได้รับอุปถัมภ์ในพระดั่งมีไทยแล้ว จึงให้
รับอุปถัมภ์ในพระดั่งมีรามัญอีกเพื่อมันชน เรียกว่า
“ทัพหิกรรม” ส่วนการปฏิบัติได้ทรงแก้ที่ยงบกพร่อง
ให้ถูกต้องตามพระพุทธรูปบัญญัติ ให้พระดั่งมีเจริญด้วย
ธรรมวินัย ตั้งอยู่ในสังวร มีสมณัตถุญา จึงมีผู้ดีทหา
มาขอบวชมากขึ้นโดยลำดับ ทรงจัดให้มีการนมัสการ
พระที่เรียกว่า ทำวตตทงเซาทงคำ จัดการกรวดกฐิน
ด้วยผ้าทชกกะตติเยบยอมให้เสร็จในวันนั้น ทรงแก้ไข
คำขอบรรพชา และกรรมวาจาอุปถัมภ์ ให้ระบุชื่อ
อุปชฌายะ และอุปถัมภ์พาเปกชะให้ตรงตามบาต
เพิ่มคำตนและคำท้ายแห่งอนุศาสน์ และทรงนำการ

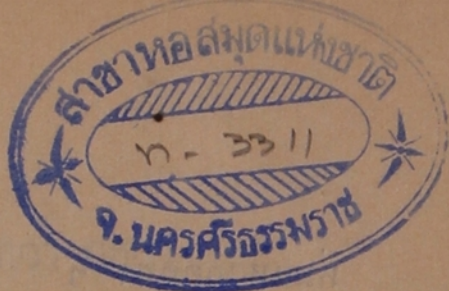
ปฏิบัติต่าง ๆ ให้ตรงตามพระพุทธรูปปฏิบัติ ดังที่ใช่
 เป็นแบบประพฤติกปฏิบัติกันอยู่ณบัดนี้ ทรงบำรุง
 การศึกษาปริยัติธรรมให้เจริญแพร่หลาย ทรงบอก
 ปริยัติธรรมเอง เมื่อพระดังษ์ในด้านักเจริญมากขึ้น
 จึงทรงจัดตั้งด้านักเป็นด้านักชน คือที่วัดส้มทราย
 (ด้านักเดิม) วัดบรมนิวาส วัดเครือวัลย์ วัดพิชย-
 ญาติ วัดบุบผาราม ฯลฯ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มีพระอัยยาศัย
 โปรดทำถูกทำจริง จึงทรงแก้การปฏิบัติผิดให้เป็น
 ปฏิบัติถูก, เหมือนอย่างพระเถระในปางก่อน เมื่อ
 เห็นพระภิกษุในครั้งนั้นปฏิบัติผิด แก้ไม่ไหว ก็ทำ
 ตั้งคายนาหนักคราว ๑ เมื่อทำตั้งคายนาแล้ว ก็คงมี
 ภิกษุที่ไม่มุ่งธรรมวินัย แยกแยกออกไป ท่านผู้ทำ
 ตั้งคายนามุ่งความถูกเป็นใหญ่ แม้ผู้ไม่เห็นด้วย
 แยกแยกหม้อออกไป ก็ไม่ชื่อว่าทำตั้งขมเกา, ท่านผู้
 มุ่งถูกต้องได้ทำการระต่างเพื่อให้ปรากฏผิดและถูก

เป็นผลทำดังขมเกาต์แล้ว พระมหาเถระในปางก่อนที่
 ประชุมกันทำดังคายนา ก็ต้องถูกหาความว่าเป็นผู้
 ทำดังขมเกาต์ทุกคราว เหตุนี้ ผู้มีปฏิบัติธรรมวินัย
 จึงชื่อว่าทำถูก ๆ

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ
 ทรงแต่งตั้งวิปฏิธำร ในการที่พระสังฆกรของผ้าต่างวิธี
 กัน ที่ปรากฏเป็นต่างนิกาย ในรัชสมัยของพระองค์
 จึงโปรดให้จดหมายพระราชดำรัส พระราชทานแก่
 สมเด็จพระยาเดชาดิศร ให้ทูตสมเด็จพระ
 ปริมาณุชิตชิโนรด์ ด้วยเรื่องพระสังฆห่มผ้า ซึ่งพระ-
 องค์ทรงเห็นเป็นการแผ่นดิน เพราะทรงเกรงว่า พระ
 ไทจะห่มผ้าอย่างพระรามัญพระพม่า เขาจะว่าเป็น
 เมืองมอญเมืองพม่า เป็นเหตุให้เสื่อมเสียพระเกียรติ
 ของพระองค์ แต่มิได้ทรงรังเกียจจัดทศวิธีและการ
 ปฏิบัติของพระธรรมยุคนั้นเลย, กัดับทรงตั้งทศา
 เดิมได้เดี่ยอีก ๆ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงทราบว่
 ดมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช ทรงถือการห้ามผ้าแหวก
 ของพระบรมยุक्तเป็นการแผ่นดิน จึงทรงเด็กห้ามผ้า
 แหวก และทูลสารภาพว่า แต่ก่อนเมื่อยังทรงเป็น
 ภิษุหนุ่ม ก้ดั่งทรงหาความรู้วินัยศึกษา ได้ทรงคบ
 หากับพระสงฆ์พวกคึกษา ทรงคิดตะเยียดไปต่าง ๆ,
 ได้ทรงฟังว่า ห่มอย่างพระรามัญถูกต้องด้วยเหตุ
 ต่าง ๆ ก็ทรงเห็นชอบไปด้วย แต่ยังไม่ได้ทรงห่มเอง,
 ครั้นพระอื่น ๆ ห่มเข้าไปในพระราชวัง เห็นรับตั้งถาม
 แลวก็เดย ๆ ไป มิได้ทรงห้าม ก็ทรงคิดยินดีว่า ทรง
 พระกรุณาโปรดให้ถือตามชอบใจ จึงพดอยทรงทำ
 ด้วยต่อมา เพราะทรงรักไปทางศึกษา ไม่ได้ทรงนึก
 ไปถึงพระเกียรติยศและการแผ่นดิน เหมือนดังพระ
 ราชดำริครั้งนั้น เมื่อได้รับพระกระแสเช่นนี้ ก็ทรง
 ยินดีที่จะทรงประพฤติตามพระราชประสงค์ ดังนี้ ฯ
 ผู้ใคร่ทราบโดยพิสดาร จงอ่านดูในหนังสือประชุม

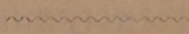

พงศาวดารเกิด ฯ

คณะธรรมยุติกาก็ได้ห้ามหนีอย่างมหานิกาย
ตั้งแต่นั้นมา แต่ดูเหมือนจะห้ามเช่นนั้นแต่ในทีเบ็ด
เผย เพราะได้ทราบจากพระเถระผู้ใหญ่ในคณะธรรม-
ยุติการูปหนึ่งในภายหลังว่า เมื่อพระธรรมยุคไป
รับบิณฑบาตเวรในพระบรมมหาราชวัง ต้องเห็ด
พระไว้ในวัดบ้าง ไม่ให้ไปทั้งหมด เพื่อรับแดด
อาบคิ ฯ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรง
ตามพระราชชนกครองราชสมบัติ พระธรรมยุคซึ่งห้าม
อย่างแบบเก่า พวกนั้นถวายพระพร ขอพระราชทาน
พระบรมราชานุญาตกดทับห้ามแหวกอย่างเดิม, พระ
บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัส
ตอบว่า การปฏิบัติพระธรรมวินัยเป็นการดั่งขี้ แต่
แต่จะดีทราอย่างไร ก็ปฏิบัติอย่างนั้น, ไม่เกี่ยวด้วย
ฝ่ายอาณาจักร, เพราะฉะนั้น ไม่ทรงห้ามปรามหรือ
ทรงอนุญาตทั้ง ๒ ด้าน แต่นั้นพระธรรมยุคก็กดทับ

หมแหวกคอมา ๆ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงตามนวง
แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาปวเรศวริยาดงกรณ์ เป็นเจ้าคณะ
ใหญ่ในธรรมยุติกิกาทนพระองค์ ธรรมยุติกิกวงค์
ก็เจริญแพร่หลายโดยลำดับมาถึงกาตบดิน.

พระพุทธคุณบทว่า ภคฺวา

พระพุทธเจ้าได้พระนามโดยพระคุณอย่าง ๑ ว่า “ภคฺวา” ที่แปลทับศัพท์ว่า “พระผู้มีพระภาค,” ที่จริง ควรจะว่าพระผู้มี “ภคะ หรือ ภัก,” แต่ไทเราไม่ชอบอ่านเรียงตัวว่า ภะคะ จะอ่านว่า ภค ก็ฟังไม่เพราะ จะอ่านว่า ภัก ก็มีเสียงเหมือนพักตร์ที่แปลว่า “หน้า” ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแต่งไว้ในหนังสือธรรมวิภาคปริจเฉท ๒.

ศัพท์ว่า “ภคฺวา” นี้ แต่ก่อนพุทธกาลเขาใช้เรียกท่านที่เป็นที่เคารพ เช่นเรียกฤษีบ้าง เรียกพระเจ้าในศาสนาพราหมณ์บ้าง, ในศาสนาเซน เขาก็เรียกท่านนาฏบุครที่เป็นผู้บัญญัติศาสนาว่า “ภคฺวา.” ส่วนทางพระพุทธศาสนาท่านแต่งความหมายไว้หลายอย่าง ว่าผู้มีบุญบ้าง ผู้ควรคบบ้าง ผู้แจก (ธรรม)

บ้าง ผู้หัก (วิญญูระเครีของหมุนเวียน) บ้าง. แต่ดง
 ในทั้นตามนัยที่ว่าผู้หัก (วิญญูระ). เมื่อแต่ดงโดยนัย
 ก็พึงรูววิญญูระตามที่ท่านแจกไว้เป็น ๓ คือ ๑. กรรม
 ๒. กิเตต ๓. วิบาก ได้แก่มต, แต่บางท่านเรียง
 กิเตตไว้คน กรรมเป็นที่ ๒ วิบากเป็นที่ ๓ ตามหลัก
 ในปฏิจจตุมุปบาท แต่ดงในทั้นตามนัยที่ท่านจัดไว้
 ก่อน คือ กรรม กิเตต วิบาก.

กรรมคือกิจการที่บุคคลทำ แยกตามทวารเป็น ๓
 คือ กิจการที่ทำทางกายเรียกกายกรรม, กิจการที่
 ทำทางวาจาคือพูดเรียกวจกรรม, กิจการที่ทำทาง
 ใจคือคิดเรียกมโนกรรม. กรรมเหล่านี้เป็นต้น
 ชั่ว อันทำผู้ประพฤตให้เป็นคนเดวบ้าง ทำผู้อนให้
 เดือดร้อนบ้าง ด้วยเจตนาชั่ว เรียกว่าทุจริตบ้าง
 บ้างบาง ออกุศลบางเบ็นตน, ที่เบ็นดีวนดี อันทำผู้
 ประพฤตให้เบ็นคนดี ไม่ทำผู้อนให้เดือดร้อน หรือ
 ช่วยอุดหนุนผู้อนให้ได้ดีได้สุข เรียกว่าดีจริตบ้าง บุญ

บ้าง กุศลบ้างเป็นต้น, ตั้งแต่หยาบขึ้นไปจนถึง
ตะเคียด.

กิเลส คือสภาพที่ทำให้ได้ร่าเริงที่เขาระคนกับ
จิตต์ ทำจิตต์ให้ร่าเริงจนมัวจนถึงทำให้พัวพัน
ติดอยู่ไม่หลุดพ้น, โดยนัยหนึ่งจิตเป็น ๓ ด้าย คือ
อภิชฌา มุ่งที่จะให้ได้ไม่เด็ดอกทาง เป็นอย่าง
หยาบ, โจระ อยากได้ เป็นอย่างกตาง, ราคะ
ยินดีติดอยู่ เป็นอย่างตะเคียด.

พยาบาท มุ่งร้าย เป็นอย่างหยาบ, โทษะ
(โทษะ แปลว่าโกรธ ไม่สนิทใจ เพราะมีคำว่า โทได้
โกรธมุกุจ่าโน) หรือโกรธ เป็นอย่างกตาง, ปฏิฆะ
เป็นอย่างตะเคียด.

มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิด เป็นด่วนหยาบ, โมหะ หลง
เป็นอย่างกตาง, อวิชชา ไม่รู้ เป็นอย่างตะเคียด.

วิบาก คือผลที่ด้กมาจากกรรม ทั้งด่วนชวทง
ด่วนดี ทั้งด่วนหยาบที่เห็นง่าย ๆ แมดวยคา ทั้งด่วน

ตะเยียด ที่ปรากฏแก่จิตของผู้ประสพ.

บุคคลย่อมทำกิจการซึ่งเป็นกรรม ทางกายบ้าง ทางวาจาบ้าง ทางใจบ้าง ผลก็ย่อมแผ่ติดต่อกรรมนั้นเต็มอไป, เมื่อทำกรรมก็ย่อมได้ประสพผล, ถ้าผลที่ได้ประสพเป็นโทษอบกายนิด ถ้าผลที่ประสพเป็นที่เกิดยศกายน้อย ถ้าผลที่ประสพไม่พอจะให้ยินดียืนยาว ก็หดงมงาย. ยืนดียืนยาวแต่หดงมงายเป็นก็เกิดเข้าไปยึดถือผลที่ได้ประสพนั้น. เพราะยินดีผลที่ชอบ ยืนยาวผลที่เกิดยศ หดงมงายผลที่ไม่พอให้ยินดียืนยาวเกิดขึ้น จึงเป็นเหตุให้ทำกรรม ๆ ก็แผ่ติดต่อ ๆ ก็เป็นเหตุให้เกิดยินดียืนยาวและหดงมงายอันเป็นก็เกิดอีก, หมุนเวียนกันไปอยู่เช่นนั้น จึงได้ชื่อว่า วิฏฐะ. พระสัมมาสัมพุทธะทรงคิดก็เกิดได้ขาดหมด, แม่ทรงทำกรรมที่ดั่งเช่นทรงแต่ดั่งคำดังด่อน ก็มีผลคือมีผลบถและบถาคด้วยอามิสบ้าง ด้วยปฏิบัติตามบ้าง ดีบเบื้องมาถึงทุกวณ. แต่พระองค์ไม่มีก็เกิด

คือยินดียินร้ายและหลงมงาย ในกรรมและผลของ
 กรรมนั้น พระองค์หุดพันด้วยประการทั้งปวงอยู่
 เสมอ, ท่านจึงเรียกกิจการที่พระองค์ทรงทำว่า
 “กิริยา” หมายความว่าดีดีกว่าทำเท่านั้น ไม่เรียก
 ว่ากรรม, แต่ข้อเท็จจริงก็เป็นกรรมที่ผิดคตตนเอง
 แต่ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้ยึดถือ จึงไม่มีภพไม่มีชาติ.

พระพุทธศาสนธรรมบางประการ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระกรุณาแก่มุชลินทวไป จึง
ทรงอุทสาหะแต่ตั้งคำตั้งสอนซึ่งความจริง ให้ผู้ตั้งใจ
ฟังได้รู้ได้เห็นตามดำมารถของเธอ, โดยทั่วไป ทรง
ตั้งสอนให้หมั่นทำกิจการที่ดี ไม่ได้ทรงตั้งสอนให้
เกียจคร้านคอยรอทำวันตาย ด้วยไม่ทำอะไรเลย.
คนเกียจคร้านไม่ทำกิจการอะไร เพียงแต่กินนอน
เดินไปวันหนึ่ง ๆ ชื่อว่าเป็นโมฆชีวิต มีชีวิตเปล่า,
แต่ก็ยังดีกว่าทุชชีวิต ผู้มีชีวิตชด, และทรงแต่งตั้ง
ว่า

“ปฏิรูปการี ชุรวา อัญจาทา วินุทเต ธนั,
คนหมั่นไม่วางธุระ ทำเหมาะ ย่อมได้ทรัพย์” ดังนี้
เป็นต้น. ในทิฏฐุธรรมมีกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน
ก็ทรงตั้งสอนให้ประกอบด้วยความหมั่นเป็นของตน.

คนไม่รู้จักพระพุทธศาสดาโดยถูกต้องนั้นแหละ จึง
 กล่าวว่ พระพุทธศาสดาอนให้เก็ยจกรัน, แะ
 คนเก็ยจกรันมีชีวิตอยเพียงกินนอนเดิน หรือไม่ทำ
 ะไร รอทำวันตายอยู่เท่านั้น ไม่ช้อว่าเป็นผู้นบถ
 แะปฏิบัติตามพระพุทธศาสดาโดยถูกต้องเลย. ด้วย
 เหตุนี้ เราทงหตายผู้นบถพระพุทธเจ้าแะพระพุทธ
 ศาสดา จึงเป็นผู้หมนแะทำกรที่ด้เกิด อย่าปด้อย
 ให้ชีวิตดว่งไปเสียเปล่า ปราศจากประโยชน์เลย.

๑. จึงเป็นผู้เชื่อเหตุเชื่อมตรวมดงที่คนว่ คน
 เป็นคนดีหรือเป็นคนชว ก็เพราะเหตุผลที่ตนเองทำ
๒. จึงเป็นผู้หมนทาดิ แะหมนชะชว.
๓. จึงเป็นผู้นึกถึงกิจการที่คนทำ แะรูด้กตัวอยู่.
๔. จึงตั้งใจมั่นในกิจการที่คนทำ.
๕. จึงพิจารณาตอดด้องให้รู้จักทางเจริญแะ
 ทางเด็อมเด็ย แะดำเนิรไปแต่ในทางเจริญ, อย่า
 เห็นแก่การต้นุกต้นานเพติดเพติดิ จนไม่นึกถึงควม

เดี่ยหาย.

พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งธรรมหมวด ๓ ซึ่งเป็นที่
 ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรักกัน ทำความ
 เคารพกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็น
 พวกเดียวกัน คือ ให้ตั้งใจทำกิจการต่อกัน ทางกาย
 ทางวาจา ทางใจ ด้วยไมตรีต่อกัน, ให้เนติยตาภ
 แก่กันตามควร, ให้มีความประพฤติกดีเสมอกัน, ให้
 มีความเห็นชอบร่วมกัน (ดำรณีย์ธรรม ๖), ผู้ของ
 การผล คือความเสมอกัน ความร่วมพวกเป็นชน
 เดียวกันกับพวกใดผู้ใด ก็ต้องปฏิบัติเหตุตั้งข้างข้าง
 กัน ให้เสมอกันกับพวกนั้นผู้นั้น ก็คงเสมอกันร่วม
 พวกเป็นชนเดียวกันตามธรรมอยู่เอง ถึงเขาจะไม่ร่วม
 ด้วยเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ไม่ต้องกระเด็น
 กระเด็น, แต่ถ้าไม่ปฏิบัติเหตุตั้งข้างกัน ถึงจะกระเด็น
 กระเด็นหวังผลดังนั้น ก็ไม่อาจดมประดงค์ได้, แม้จะ
 ร่วมได้ด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ก็คงไม่เสมอ

กัน ไม่ร่วมพวกเป็นชนเดียวกันตามธรรมเนียมเอง,
 เช่นกัถยานชนกับบาปชน ถึงอยู่ด้วยกัน ก็ไม่ได้มอ
 กัน ไม่ร่วมพวกเป็นชนเดียวกันตามธรรมเนียม.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

น. ท. พระพิมพ์ลเสณี ร. น. ผู้พิมพ์โฆษณา ๑๘/๘/๓๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย
หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร
ถนนพระสุเมรุ จังหวัดพระนคร
น. ท. พระพิมพ์ลเสณี ร. น. ผู้พิมพ์โฆษณา
๑๘/๘/๓๘